

ACC. N.R. 4714

Landskap: Blekinge

Upptecknat av: Aug. Holmberg

Härad: Bjärshögs

Adress: Frångatan

Socken: Isarum

Berättat av:

Uppteckningsår: 1936

Född år ..... i .....

Uppteckningen rör ..... se registrer i nästa sida!

Skriv endast på denna sida!

51 sid.

Landskap: Blekinge
 Härad: Bräkne
 Socken: Åsarum
 Uppteckningsår: 1936

Upptecknat av: Aug. Holmberg
 Adress: Svängsta
 Berättat av:
 Född år i

Uppteckningen rör Byorganisationen (Bystads & Alderman)

Register

sida

Hva är bystads?	1
Bystämma	4
Budskavel	5
Hur bystämna gick till	8
Byaklubbarn	18
Allmogetyper på bystämna	19
Hur älderman skapade rätta	22
Älderman sänder omkring "Nyelj"	25
Fattigvård i gamla tider	27
Vaghållningsbestyr	30
Om koarvar & sagar, förr i tiden	32

Skriv endast på denna sida!

<u>Fortsättning</u>	<u>Register</u>	<u>sida</u>
Fisket och Fiskerätten		37
Skjutnings-förhållanden		42
När ny åbo, kom till byn		48
Byallmänning		49
Nojen i byarna		50-51

Den gamla byordningen.

Alla är mångsidiga, och efter aristidernas värningar, skiftande
yttre arbeten. Med jordens och ångarnas skötsel. Nyuppsättning
eller lagning av gårdsägare. Större eller mindre lagning av byns
vagnar, samt byns utgårdsväg. (Arbetet med bryning av de allmänna
landsvägarna, tillhörde kassan och ej byfogde att ge order om.) Snopplagning
var sådant förekom kreaturernas utsläppande på bete på bestämd dag
gentemot mycket annat som generellt rörde byn. Var sammantaget
i vissa regler som kallades: Byordning. Och som i muntlig
tradition övergick och hölls i minne från släkte till släkte.

Nagon skriven eller tryckt byordning fanns säkert icke i våra
orter ty någon gång hade jag då hört detta omtalas. Och att ingen
byordning fanns på pappret bevisas derav, att äldkemanen alltid i
vanliga eller tristige fall räfforte sig med byns äldste, innan han
avkunnade domen eller beslutet. (Med byns äldste förstads längst fram
de som varo i högsta åldern. Utan de rikaste, förmäste i byn.)

Genom Byordningen eller Bystadgan som den även ofta kallades

Var före byarnas sönderbytning genom Enskiftet, varje by ett sluttet
 hult för sig sjölv och äldermanen herskade med oinskränkt makt.
 Och ända fram på 1870 talet hade äldermanens stort anseende.
 Fastän de flesta bönder då utflyttat på sina enstaka egor fanns
 ännu mycket gemensamt. T. ex. Skogmarkerna myttades ännu till
 gemensamt bete. Genom späntring i tråna visste var och en, var
 han egde rätt att hugge trä men för att slippa straffar med
 stängel hade man betet gemensamt. Fattigvårdsordnungen genomfördes
 ej heller på många är efter dess intromiss överallt och därför hade
 varje by sina röteljön som de sjöda bestämde hur många dagar de
 skulle vara på det eller det stället. Till någon flytta in till byns
 område, bestämde inte den bondo sjölv, hos vilken han ännuade bo
 härom. Utan hela byfogdet överlade om personen kunde anses "Repres-
 terlig", så att han inte föll brygghället till last. Men vad som
 rörde båtmannen och hans underhåll var gemensamt. En trång
 som länge tjunt hos en av bönderna i byn och gjort sig ontystadt
 samt nu ville sätta eget bo, skulle efter gammal vacker sed

ha gemensam hjälp till bosättning. Tente många andra forhållanden.
 Men fastän byreglerna väl upprättat ur gemensamt ursprung, och till
 sin andemening var lika överallt. Förstörre tillämpningen i praktiken
 stora skillnader. Vilket berodde på äldermannen och de äldre. Mest
 & senare ty äldermannen valdes my för varje år för att visa godhet
 eller snällhet mot byns fattiga, kom sådant till synes vid de årlige
 gavorna till Preest och Klockare samt i fråga om båtsmanns underhåll.
 I gammal tid. Och i somliga byar bibehölls sedan fram i mitt minne.
 Skulle Preest och Klockare vid sin lämpliga tid ha: Vis mängd
 honung. Fira marker smör och vissa kanner mjölk från varje gård, till
 att göra ost av, vid den tid då mjölken var fäst. Hette också: Ostmjölk.
 Var äldermannen renhorig blev givna fullgod. Var han snål, blev det
 alltid mindre än de gamla reglerna stipulerade. Så med båtsmannen.
 I somliga byar fick han efter reglementet åter i andra måste han
 upphörtligt klaga för sitt befäl över ejingheterna. Och när detta ej
 hjälpte rynde han. Därmed åsamkande rötebönderna my uttaga, ty
 det skulle stärkelpengar till varje man. Flera fall att förtiga

Bya-stämma

Om eftermiddagen 1ste Maj, samlades bygåmännen till stämman eller som det fön ofte hette: "Byting", i alla här i skogströcknande be-
fintliga byar, samt förtalte med stämman tills alla åren den var
genomgångna. Varje åldermansgillet omvälvbart vistog, som sällan
slutade före nästa morgon. Men ofta räckte hela följande dag.

I utbygden hölls stämman samma dag. Men dor hade man humorit
så långt i civilisation att gillet slutade, och man försökte åmin-
stone gå hem fram på samstammarne följande morgon. Detta var
den orliga och rätta bystämman. Men vid vissa tillfällen såsom
om skogseld utbrutet. Om order kommit fra Länsman att "kri-
folket skulle sätta". Eller om befolkningen skulle gå "skall" efter någon
Mördare eller mordbrännare kunde åldermannen kalla ihop byns
fäder till extra stämma. Vid de orliga ordinare stämorna, var
det endast de yngre bontandige besutre bönderna som samlades. Men
till extra stämman skulle en (höldt hufadorn) från varje
anträg = (stuga) inom byns område infinna sig.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

s. 34

Kallelsen till stammarna skedde också olika vid dessa tillfällen
 Vid ordinare stämman gick älderman ut på sin gårdsplan, om
 denne låg högt och "Ly hört". Annars på själva bygatan. Strax
 efter midjan då han visste att alla varo hemma, samt tutade
 ihop mannarne med byahornet. Var han av någon orsak för-
 hindrad att själv sätta hornet till mannen hade han vid sin sida
 en person som tutade, men själv skulle han stå bredvid. Det gick
 inte nu att skicka ut tutaren ensam. Sjöllanoo, kände orsakar
 under arbetet eller ett knivhugg i lekken kunde göra det omöjligt
 för honom själv att tuta. Men vid de extra stämmorna som
 alltid varo av bråskande art och som kunde förekomma vid
 vilken tid på dygnet och vilken dag som helst, tog han en brand-
 ur spisen, skar med kniven sitt bomärke i denne och sånde
 den med örängen eller pigan till närmaste grannen med muntl-
 liga order att strax komma. Grannen hade nu att sända den
 vidare. Närta fick göra på samma sätt och så undan för
 undan tills varje matlag i byn fått order. Och när nu

alla byns husföder samlats, tillkännagav åldermanen för dem i vad
för ändamål han sammankallat dem. Och uttalade de order som blev
en följd av omständigheterna som orsakat sammankallingen. Jag har
ej hörts intas att någon fick bota för att han uteblivit från dem
ordnarbeten bytämmare. Men försämrade någon att infina sig på
buskaveln gått (Buskavel kallades den brända stickan) var det ändå
rätt att ge båter, såvida den del gäller ej kunde visa "giltigt skål"
såsom sjukdom eller bortvaro. Jag hörde sägas att 10 daler = 1,67
skulle vara båterna, men är inte säker på om detta är rätt.

Att en sådan i hast sammankallad bytämma, genom allas
samföra medverkan, kunde göra nyttå bevisas av följande:
På 1850 talet blev Gunnar i Ivansjömåla. Ringamåla s. v.
mördad av trene inbrottstjuvar. På efterretten då ålderman i
Ivansjömåla fick retskep härom. Låt han genast buskaveln gå
Så snart alla bygårdarna väpnat sig med yxor lior och bössor
gick man skallgång. Och av vissa omständigheter som nu gått
ur minnet varo männen i stånd att följa sparet eftill

4714

en grotta å norra Gungoala, strax söder om Skärjön. Åkerums s.n.

(Se Generalstabens kartblad: Karlshamn) Här hade den ena av mordarna
lämnat sin blodiga skjorta och väst. Han hade under kampen med
Gunner, av denne fått ett bra yxhugg i brösten. Men var och blev
för alltid försvarsmann. Manuskriptet fortsette och lyckades att vid kusten
fånga den anden och lämna den till Länsmannen sedan de först
prygglat honom gul och grön. Han fick 10 år på "Malmö fästning".
Detta var sista gång det gjöt bygaskall efter mordare i vår ort!

För att få ha "säte och stämma", som det hette, på bygastämman eller
med annan ord: Deltaga i bystämmanas förhandlingar måste man ha
gård och grund = vara sjelövande bond. Men en euka som ofta
mannens död brukade gården egde rättighet att vara med. Men
jag känner dock intet exempel på att någon kvinnan bevislade
bystämmane mer än Elvita Hammar och det blev en skandal
mannana narrade henne att bli med på gillet och ta upp oss
upp med dem, och följdren kan vi tanka oss.

Vid de ovänliga stämmorna har det alltid i vår ort varit

Skriv endast på denna sida!

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-

ARKIV

sid 7

bruksligt att "männana" samlades i åldermanens storstuga. Men om det, såsom det på något ställe var, att en stor flat sten, av naturen placerats i byns centrum brukade ålderman vis extra stammar stiga upp på denne och derifrån meddela vad han skulle kungöra eller utdeka de order som han ansåg nödig och som röde den sak varon mannes sammanträckts. Ann. (Y Bleking har varit vanligt att säga: Gubbar, då man med ett ord ville säga många. Men på bystämmane fick det icke hete gubbar, utan då lärande man skänningarnes uttryck: Manna) Om nästans finns en sten i byn som ovanför segts, kallades den: "Byastenen" Och för väg, byggnad eller annat behov fick denne ej användas! Här bystämmanen gick till.

(Schildingen avser tiden i min barndom = 1860talet sådu jag såg det. Men efter Fars och flera gubbars utsege, gick det till likadant fört. Endast att åren den blivit farre genom enskiftet. Men till följd av utvecklingen hade orga kommit i stället. Och skivkonsten var ej bättre än 50 år förrt.)

"Ja, då männa boja vi soll tala om vio! sa allmänna!"

Om icke förr, så när byahornets ljud hördes från ållamansgården, letade varje bond, som visste sig ha något att förra, eller å annars sida var skyldig något till byns kassa, fram sina anteckningar, för att med hjälp av dessa, friska upp minnet. Dessutom skulle de upprisas efterskrifter för att sen efter dater räkenskap brännas upp. Så att ingen skulle kunna följa och visa "bjart på Hovet" att han har "nat o förra på dā" som oingång va betalt. Regälte vill vi ha hatt manna!

Dessa anteckningar eller räkningar varo endast i särskilda fall skrivna. Utan bestod av antingen runda obarkade pinnar av 1 tums diameter eller av flatthuggna stickor. Alla fullristar med streck, länga eller korta krysset, ofta ett stort vid sidan av ett mindre, stora och små punkter. Vart tecken hade sin betydelse som ingen annan än ägaren begrep. Stolt över kunskapsen av dessa hieroglyfer kunde någon triumferande säga: "Du kan inte läsa min reknebok om du så finne lifstids häkte." Aldermannens anteckningar som alla de övrigas skulle jämföras med, för att se: "Om dā" stände, var av liknande slag och således lika apostryfisk. Men det var långt ifrån alla av bondernas

som hade sådana "regala rekningar", utan litade på sitt minne.

Skriv nägongång att någons uppgift efter minnet, drogs i tvärslösmål
Reste mannen sig, kastade en förmänt blick omkring sig, och
skrek i extremt hotfull ton: "Ä då nuv som vill se annat
än att ja ai händer jo ova en ärlijer kar." För undvikande av
slagsmål var det såsynt att någon nu opponerade sig. Såvida
det ej i förväg överenskommets att ge den en decription som blivit
känt för att begå orättvisor. Det fanns såvana åfora förr!

Framför eftermiddan började bönderna komma, En och en! Många
i tropp, och de som bodde längst bort, kommo först. De, som bodde
närmast alla mannen drojde till sist. De hade då kunnat se de först
kommandes kläijastassi = (klädstråket) samt deras kunnat göra
sin jeuförber och anmärkningar. Dagen till åra kom ingen
i sin vartagsstråket Krage och slips, väste man ej om då. Men den
hemvärra mystrakten Linneskjortan vars "armbryrnor", nerlagda
krage och bröstveck, sålunda arbetats med "gnistenciu" att de blankte
var påtagen. Sövngastörlar = (kyrkestörlar) på fötterna, sysmorda

med grävsvinsfett, och på hufvudet bars den höga styva kyckelhatten
"Domnastöpet" kallas.

Utanför förstugenan på ältermansgåren låg ett tjock lager färskt
gransis på vilket stoffarna ströks några gånger. Till stegan var på
golvet strött föret fin sand, hemtad från någon yttstrand. Och på de
rikligt förmåne ställen, vid havsänd, köpt av någon havsfiskare
ovanpå sanden var stött antingen hackat gransis eller hackat
klippris = (kummer) Golvmattor faunus ej i vartagsrummet.

På de förmåne ställen stod inom dörren framför dörrstöpen en
stora låg trälåda fylld till halften med sand och gransis ovanpå.
Detta var "Spottelådan". Faunus ej den, spottade man på golvet.

Det stora matbordet var flyttat mitt på golvet, utan duk, Och på
båda längsidorna stod långa bordsliten. Dessutom åtskilliga rumna
trebenade stolar som ofta var klämålade. Vid den bordränder där
mesta dagsgjuset föll var ältermannens plats, här stod en ryggstol
och på bordränderna var framställt "Byalådan", ibland med, ibland
utan lock. I den förvarades hornet, klubban och räkningarna.

Genom ladan stod "stopflaskan" nästan synkantig med Gust. III eller Karl XIV Johans namnshiffer omgivet av röda eller blå rosor. Flaskan var fylld med brandvin och vid sidan var placerad ett slags bord med symligt glas, sown kallades tumlare. Ofta var tumlaren ett avrigat oxhorn vartill satt föt av någon metall. För övrigt fanns ingen mat på bordet. Denna kom sedanare. Blev någon förstig, staktes det på "Moor" som då antingen kom sjölv eller sånt "Stuepiari" in med ett stort brästop eller en liten trärpan med lock, full med hemkrydd matdricka eller lika ofta med Enebärsdricka.

När man kommo knackades aldrig på dörren före inträdet, utan man lyfte på dörrknocken och steg in utan vidare. Inkommance togs hattan av och staktes under venstre armen och fört mot konhalsringen som antingen blev: "Gustemissa" eller det vanliga: "Gus fre i stuau". Därpå satte den inträdande sig och lade hatten bakom sig på locket av de då brukligaste bänkarna. Därpå antingen harklade han eller sot sig på fingerarna. Fick dock eller "Smyleare" som den hette var det föl sown varo förcrossa med salten skakades hand med den innevarande

Under tiden hade värden slagit tumlaren full med brännvin och på följe
dav vanliga bijudingen: "Gack fram o ta en dyf!" Den ankomne drog
sig sakta fram, tog liksom försiktigt tumlaren, utttrade antingen "Gutér"
eller "Gustaf" tomer tumlaren i ett drag och för att riktigt visa sin bekä-
telse holl han ett åganblöck tumlaren i handen, binnlade litet med
ögonen mot taket och sa vanligast: "Då va eu armastysos faciu!" först
nu satte han tumlaren och återtog sin sittplats. När näste man kom
upprepades alla nu bestyrkna tempion m.m. Men bonden sjölv skilde
icke med någon Ejj heller blev de fört i komma bijudna onora. När
alla kommit och fått sin välkomstuppsättning satt värden bort flaskan i
hörnskåpet och tog ej fram den onda förrän Timman hållits.

Om någon av byns fattige nu kommit in och valat ut hattet något
ärmed, hade han utan hänsyn vänts på dörren. Att jag tilllats vara inne
berodde på att min ontroliga nyfikenhet var känd, jag betraktades som
ett ofrånkomligt ont, som om de sparkade ut mig genom ena dörren
samt jag varit in genom den andra. Och när jag då ställde mig i samma
rum vid dörren på bänklocket bak ryggen av min bredarlad bonde,

Och icke sa ett ord, endast begagnande ögon och öra, gjorde sig ej närförhet
 Och från mitt 7:e år då jag av mina äldre bröder hittat att fullgritt näkna os
 Härmed näkneriet, blev jag ofta framkallad för att hjälpa till med näkning
 Genom däremot som älderman sa: "Slog knut i huvud på honom! Tack vare
 detta, kom jag att få sätta reda på hundratisse till. Något som i dag
 kommer mig synnerligen väl till pass.

När alla kommit och fått sin sup. satte äldermen sig på sin ryggstol. Rest
 de övriga ta plats på sätarna samt böjade förhöftningarne med os os jag
 begagnat som ingress: "Nu mårar böja vi väl tala om väst!"

På byns allmänning kunde finnas ett sandtag varifrån gres sätts till
 andra för väglagning. På något ställe kunde finnas en slättning
 som någon från annan by köpt höjd var det ällouär, kunde även från
 andra byar tagets enas som ällouär. Till varvet kunde antingen ett
 stort bokträ sätts till skeppshål eller ett eller flera mindre. Med
 mycket meral. Att sådant hade älderman ombestyrkt och mottaget pengar
 för, vilket han nu skulle restorisa för. Och att sådant som varde
 den gemensamma egendomen skulle delas mellan bönderna i

proportion till deras mantalet. Och för den i röbukskostan oerfarne, var det långt ifrån gott att räga pricis hur mycket det blev, ja $\frac{1}{4}$ - $\frac{1}{8}$ $\frac{1}{3}2$ eller $\frac{1}{6}4$ dels hemman. Det var där det stod knut i huvudet.

Hvad ålderman lagt ut till fattiga, till tillfällig lagning av byvägen eller en trumma på vägen. Till ny möjlig eller annat ekonomi, skulle han ha igen, också i proportion efter hemmantalat. Hvilket inte var bättre att räkna ut. Blev det för krainglekt redde man sig på så sätt att summorna räknades ihop till en sluttsumma och sen sammanräknot mannan godtyckligt så mycket att ålderman slapp all bli bilda. Om deras någon tillräkot någon daler mer än hvad som kunde belöpa sig på hans lott, faste ingen sig vid, barandau kom ut eur svårigheterna). Först var det med det som ålderman skulle returvisa för. Ty ingen ville ta mot mindre än vad honom tillkom. Det blev ofta så att när man så gott man kunnat delat pengarna och det till slut blev några daler över, emades man om att vid något tillfälle som närmare beständes, gemenamt festa upp allihop. Under hela tiden förhandlingarna frågade sätts inte något.

Om då älterman hade svårt för att röva ut räkningew, men var knepig nog att upphålla tider emed fräl till uträkningen och då allihop manmanna fält eäck i bråvininständen så gick det liitt att hile godtyckligt få slut på "divisionen". Som överläggningen på folkespråket hette!

Nu kunde hänta att frå Prest eller klockare, Kauske från boda, till älterman kommet anmärkning över gävornas undermåligheit. I så fall, var det ältermannens skyldighet att omvännen påtalades! Och detta var ett obehagligt göra. För att så mycket som möjligt undvika att grål uppstod maningar han ingen utan yttrade sig ungefärligen: "Då har kommet anmärkning från N.N över att någon i vår by brustet i de skyldigheter vi av gammalt brukar att visa N.N i gävornas fulla mängd! Och eftersom detta är en stor icemannt= (skandal) för byn får jag uppmana var och en att nästa år inte visa sig snål utan ge fulla gävor".

För ögonblicket blev ingenting svarat härpå. Så lange gubbarne varo nögra harde de förlånt nog att ej genom opposition visa vem som var den skyldige. Men vid den efteråt hållna

gillesmännen dö brövinet inte sparades, kom det stundom till
vältsamma uppträdan som för lång tid rörde sig deltagare med
krossade nävar och blågredliga ögon, eftersom skavunker.

Det var den avgående och ej den nyutträvande äldrenamnen som
bestod kallat som kallades: "Äldermannsgille". Tagenhet i de
gamla byreglerna hindrade att den avgående äldrenamnen kunde
väljas på nytt. Men då hade han fått göra sitt sista år.
Och för att undvika denna kostnad valdes varje år en ny
hos vilken Byaladan med tillbehör för året förvarades.

Namnet äldrenamn var missvisande. Det var manigen gång
den yngste av byns bönder som fungerade som äldrenamn.

Bylämmor och val av äldrenamn förekommer även i ganska många
byar både i utbygd och skogsbygd. Men såväl lämmor som det
till gille som nu är följer är endast en svag variation om de gamla
fullgodt äldermannsgillerna. Att det långt fram i tiden firades
A-gillet på "karavis" kan vi förstå av följande:

Fram på 1890 talet firades ett sjutorrunt äldern. gille

i Torslags by. Årums utbyggd En av deltagarna smabonden och rödfärgaren Johan från Monkeshed har tagit drevit så pass till bästa att då han vid 3 tider om morgonen på hemvägen tog en genaväg över en sumpig ång, därpå han överända. Och som manen i det samma ställde till med en kraftig cruptio och han ej var i stand att lyfta hufvudet från marken blev han kvarvad av sin egen utlöming. På morgonen hittades han död!!

I Norra Haka och Surckull. Båda i Ringamåla sn. Har i det första så långt traditionen var ontalat. Och i det senare sedan början av 1700-talet ingen bestämma förekommit. Beroende på att hela hemmanen tillhörde en enskild egare. Varför inga mottelagare fannits att hålla stämme tillsammans med.

Den först ontalade byaklubben bestod i Björnumåla, Eluta, Grimsåla och Farslycke av en sjelfouxen knutna på en björkestam av knapt två knytnivars storlek, med ett 8 a 9 tums längt med kniven tillkretet skafft. När efter överläggning ett bestämt beslut i saken fattats bekräftades detta med att A-mannen slog klubban i bordet.

Men det var inte i alla byar man hade klubba. Man använde sig rö under stämman av en liten losbetsomare eller i sällföall slog A-manskafet av taljkniven i bordet efter ett besluts fattande. Men vad man än slog med gick det alltid manu av "klubbslag".

Det var ganska intressant att iakttaga det egendomliga och tafatta sätt varpå allmogegeukbarne uppträdde, när det gällde att avhandla något viktigt som betydligt afvok från den vanliga umgängessättet. Alla deltagarne sammanträffade ju under sitt arbete nästan varje dag. Följdes åt till stan, kyrka, kvarn, marknad och auktioner samt betedde sig rö normalt. För att belysa detta tillåter jag mig framöra några stickprover, såsom jag iakttagit dem vid bystämmanne i Björnamåla.

En bond, Boek Ola hade av naturen blödt utrustad med långt hår som hängde nedom pannan i långa testar. När han vis borst skulle tala i någon sak tog han endast högra nypan fast i en härtast som han med ryckningar i grämt misshandlade så länge han talade. När han teg, släppte han

dew, men så fort han ånyo tog till orde, fällde nyfikenhet i
häresten på nekt. Så beteckte han sig ej om värderarne.

Om annan bond. "Vet Jössen" hade fått ett långt snate
snyte till nära, mest liknande en hökmäbb. När han skulle säga
vagot före han högra tummen öppet in i den högra näsborren
sow och för blivit mer än dubbel så stor som dew venstra. Och
så länge han så måt, frätade han in tunnen, men och mer jag
minns hur jag från min utrikesplats i orgen reflekterade över hur
utmarket förses näsborra passat för valorna att byggt bo uti.

Den bonden på vars egor mina förlorar bort hette Mathis Persson
sow ochså hade sina nyckor Under det han talade, höll han händerna
på bordskivan och stod bara på venstra foten. Med höger fot dröpade
han fram och tillbaka upphörligt och upphörde ej hämnad så länge
han hade måt att säga. Det taktnessiga skrapandet mot kanden
sow ströts på goloch, häminde näromast om det firs sagbladet å
Björnamala vatten så lat höra då sagun skar i en los granstock.

För ofrigt hade Persson dennes fotgymnastik även vid andra

tillfället jag såg honom en gång i gamla Beroins butik i Karlshamn. Under det han regisserade; storsill, surus, Risgruv och för 4 rader trettiusepiph höll han sig i driken och hade samma fotografering vilket gav bokhållaren anledning fråga: "om han led av spratsen"!?

Någon protokollsföring förekom ej å någon av de bystammor jag som läten besökte. Ej heller hörde jag de gamle omtala sådana, utan allt förhandlades munnligt. Om protokoll förtes i utbygden der skrivkunsten var bättre känner jag ej. Men trov det knappast, därför att i Gungvala på vars område jag nu bor och där bystammor ännu varje är förekomma föres aldrig protokoll fastän varje bond är skriv- och räkneekunnig.

I älre tid tog efter slutad stämma alla räknepinna, räknestickor eller räknekastar (alla namnen begagna) såväl varje enskilda som ål-mannens, och samlades ihop samt fastes i spisen på elden, för att inga efterräkningar skulle kunna ske.

All åldermannen förr, skripel rätt i byarna är faktum. Ty såvart har förekommit i mitt minne, längt sedan beorganisationen slogs i spilloch genom enskiftet. Om han då i älre tid sammankallade extra

stämma är troligt, men torow kan jag ej säga något bestämt. De gånger såväl förekomsten i min tid, har endast ål-mannen och trevne av byns förmänta bönder beslutat och överenskommen om de ålgårdar som i föreliggande fall skulle instegas. Deras myndighet sträckte sig över mycket (Kanske mycket var ejfallet rätt). Några ex-mö anföras: Om någon veraktlät att gå till mättavden på år och dag kallades han till ål-mannen för att förhöras. Gick han inte till åm tog denne två av byns åldste med sig till den tredjekändes hem, samt i myndig ton ålade honom att rätta sig efter kristlig ordning och gammal sedvan, i annat fall blef han med våld hemtad till kyrkan för att sitta på skampannen. Hotel verkade osäkligt.

I Elsbråne. En stor by, med många bönder. Kom en dag en hund gärde på bygatan, bärande ett litet dött barn i munnen. Av smöjan som satt fastklippad vid fastet, syntes att det legat i en Fädrynghög. Ja förf ål-mannen fick vitskep härom tog han två av byns åldste med sig och gick omkring och granskade alla bondenes dyngor och fann ett ställe i en sidaw där det sätts att en hund kryper

Här var tydigen platsen. Nu gäller det att finna brottslingen. Förhör hölls i varje hem och i en stuga å bygns allmötning fanns ett ungt hovis, som av skräcket länge utrekats såsom en som: "Fatt fyrtio veckors matrose". Hon nekade bums. Åt man tog henne med sig hem, och sånde efter två välfridrade gifte Moror, varpi hoviset med vält hölls, medan mororna underröktes, eller som det hette: "Spörjde henne". Båda varo överens i åsikt om att hoviset för något sen fött barn. Hvarpå åt man satte hoviset på kvarn och körde henne till Länsmannen. Brottet förvarades långt före min tid. Men de säragna omständigheterna gjorde att handelen omtalades långt efteråt. Jag har antagit den för all vissa här längst åt-mans makt strickte sig, och han av omständigheterna tvingades att till fullo göra bruta deras.

Sjirka-Nisse, hade varit en duktig dräng, och därför fått lov till att på bygns allmötning bygga sig en stuga. Så att stugan räcke han om. Men i tonat gift skulle han göra 8 dagar verke varje år, till den boende som vid bystämman erhöll rätt att för äret utnyttja dem. Nisse var så fuktad att han låt hingsvarande slödden upphöella sig hos honom strandom en vecka åt gången. Och det glunkedes om att han låt givars

gammal sitt gäfsgods i hans källare Per-Jak som nu var ål-man och en
ordningsmenniska, tog nu av byns åldste med sig bort till Nisse och
försökt honom det orätta i att hysa: "Hegare och Timböthar", samt
sa skarp ifråa att om han ej upphörde hämnd kom stugan att rivas
med och Nisse med familj jagades från byn. Flera enskilda samtal
vars innehåll ingen visste hade Per med honom. Och hur Per lade sitt föret
blev Nisse sonaningow en helt annan minnesska!

Botte Pelle och Botte Kaja varo makear och bodde i en liten stuga
på byns allmänning. Båda varo dockigt arbetsfolk, och i tal och uppfö=
rande som andra mensekor, när de varo åtskilda. Men när de varo tillsam=
mans lede de båt hand och hatt. En kväll så Kaja stod vid spisen i stugan
och kökte mjölgost kom de ihop sig om noga. Kaja tog en stor slev-fult med
köket gröt och slop i synen på Pelle. "Då svec som sjöle där utan
tusar, öjnahären lössade på mig". Så omtalte Pelle det sjölo. Pelle
fattade en stor eldbrand ur spisen med vilken han speckade fiol utåt
Kajas rygg. Till slut kom vi ut i farstun där de tumlade om några gångar
Under tiden hade de från eldbranden lossnat eldglingorna antant stugan

så att oav nogt timma fanns endast en rykande eldhög kvar. Helt folket i den lilla byn hade samlats till branden. Och bland dessa, även byns Åld-man. Denne befallde i skarp ton, & etterfriande makarna att hålla tyrt och bär sig åt som formugliga munkor, i annat fall hukas här hem för mordbrand båda två. Deraf gick han hem och låt hustrum leta rätt på lite fjälltor varmed det iskna Bottefolket kunde bätta oav sig i byns basta där de tillr visare fingo sin tillfälliga bostad. Dagen efter överlade Åld-man med de övriga bondorna av vilka nio nära skänkte mer, andra minste byggmaterial. Sjöle lät Åld-man en timmerman och förr man viste ordet av, stod en ny ryggasstuga på den nerbrända plats, som Bottefolket fick ta i besittning. Ett par hundagar hämtade Åld-man upp fresten från Asarum som försökte få de iskna makarna att ändra sin mening. Hvilket också så smäringom lyckades, så att forshållet blev nogt drigligare.

När det koleraåret 1834 sportes upp till Björnamöla, att hela "Näs-slägten = (Herrskapet på Längajönas) dött av kolera. Ansag Björn-Håken, som det ärct var Åld-man, att det var på tiden

att sända omkring gridebö - (Ny-ell. på folkespråket) för att skydda
 byns invånare för farosten. Gridebönen åstårkoms, och efter att solen
 gått ner tändes tånnur vid denna nyan, av intet frambragta
 eld, som sändes omkring till varje stuga i byn. När eldståraren
 kom till sitt ställe, fick han inte gå in, utan ställde sig utanför
 dörren, och skrech: "Ny-ellen kommer!" Då ägde allermans befällning
 att där gamle elden släckes, spisen görs ren, och ny ell tändes
 från min tånnur, som det sen hör er till att gå med till nästa
 gårds". På sådant sätt fortgick tills hela byn fått ny eld. Ingen
 fick vägra ty då kunde genom dennes avroghet farosten sasom
 en Guds straffordom överga hela byn). (Ny-ellen ansågs tydligen
 icke nåsom bote medel, utan som rening medel. Fastän folket själva
 harow hade mycket odöra begrepp, då jag ett 50 tal år sedan
 fick förstånd att förliga gora frågor harow. Då voro också alla de
 gamla vora som kunnat ge besked om innbörden. Ett faktum
 var, att Björnamåla blev skonat, vad det nu berodde på. Detta
 var sistgaeng Ny-ell sände omkring i våra trakter.

De anförda exemplen, som jag med flit frambragte ur de mest skilda släg. visar att ålo-mans befolkning sträckte sig över stora områden. Och nu man är förstör att mycket ökade, var sylvtogen rätt. Så visar i alla fall exemplen att det var inte alltid den stränge och myndige mannen, utan lika ofta den omtankslöse manskovanen och valgozaren som skötte det "alltid oavlidande och nästan lika ofta otacksamma epporaget att fungera som byns ålderman"!

Obs: Att mina förfrågningar har framgått, att det var icke i fler byar än Björnamåla som Ny-eld ¹⁸⁵⁴ rändes omkring till folket. Handgreppen vid eldens framställande, är jag nog nu den enda av allmogen härörande som häinner till. — —

"Fattigvård i de gamla byarna".

Till någon skaffa sig torp i bys område, eller ha plats till att bygga sig en stuga eller jordkula, så var det icke nog med att bara erhålla tillståelse här till av den bonden på vars avskilda del torpet skulle vara utan härom räckläge alla bonderna gemensamt, under ålo-mans ordförandeskap. Därvid dryftades den sökande föregående

liv och levnadsrikt. Hans arbetsamhet och sparsamhet granskades så långt och utförligt som möjligt. Alt för att förhindra att förtorv
nagon att bli bokst i enom byn som kunde falla byn till last. Vi hade
då sätta regel: Att varje by fick underhålla sina fattiga Det var först
längt sedanere som hela socknen fick gemensam fattigvård. Nagon avgift
till fattigunderstöd förtorv ej. De gamla och orkeströsa fingo vistas vissa
tider hos varje bonde. Tiden beräknad efter hemmanstal på så sätt att:
½ hemman har dem halften så länge som fullt hemman. o. s. vidare
sedan berörde det på hur många bönder som fanns i byn. Var det bara
några bönder blev vistelsen hos varje längre. Var det åter många bönder
blev vistelsen kostare hos var och en. Nu kunde hänta att någon
torpare kunde behöva en gammal gumma året runt, att se efter barn
medan torpfolket själva varo ut på arbete. I så fall överenskom
han med åld-man om en summa (6 till 10 Rigsdaler pr års) för vilken
han var villig att föra och kläda gammal man pr års Dessa pengar uttogs
åld-man av de övriga bönderna vid brättämmen och lemnade torparen
sedan han själv fått runt. Nångång försköttesade han dem.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-

ARKIV

s. 29

Sådant kallades: "Att ha en mänska på accord". Personen hette: "Fattighjon". Men de som fingo gå från gårds till gårds och stanna längre eller kostare tid här varit ställe, hette: "Rotehjon". Nu kunde hända att föräldrarna dog från flera barn, som måste tas om hand av byns bönder. Dessa fingo icke heta annat än: "Fattigungar". Och fingo ofta härs och dålig behandling.

Fanns många varna barn i någon torpor eller backstuga, fingo dessa ej gå hemma och driva! Sow det hotte. Utan måste ge sig ut att gäva hos någon borgare eller handverksmästare. Men sow vi ofta förlorade sitt var det för evat med många svårigheter att få lov att bygga sig ett hem! Och när det då var illa sett att de gingo hemma blev folken dum att mycket lust folk strörade omkring hit och dit. Arbetade väl ibland, men fingo ofta fåfänga och kallades: "Loshästar". Ih deras skara rekryterades dum skara tyvar och brottslingar som gjorde landsbygden osäker. Någon rassia efter sådana vagabonder företogs högst sällan. Och endast när något stort brott skett så att lantmannens ingripande allmänt begärdes. Upphäftilla ochar Loshästarne sig icke alltför länge i någon by, ansäg ej äld-men sig förankrat i ingripa. Och istom byns omräde brydde dumme sig ej om dem.

För dem, som var så funna, att han ville till botten granskä allmogen lynne. Såvart det visade sig i handling, och såvart det var i tankesättet visade sig stora och svårtaliga motståndningar! Som vi sett: tillåts inte lättnan att slå rot. Men å andra sidan uppmuntrades den samma. Vid alla stora gillen, isärnhet bröllop, begravningar, flötesid och brytgillen, samlades alltid en hop losdrivare och tiggare till gillegårdar för att erhålla sin tribut, som också alltid gavs utan knöt. Härse nu att någon sa till bonden som gjorde gillet så här: "Då va inte så många tiggare på ditt gille som hos N.N. när han höll gille. Blev vanlig svaret. Trodde du kanske inte att ja hade lite mat o ge dom! Jo, om vi kommet så många till! Och tiggarne varo medvetna herom! Var helst dessa trappares dagarne före gillet kunde någon säga: Du ger väl mi till N.N på gillet den och den dagen! Jag men kommer jag, vi ska väl komma så många, att han förstår att vi ha reda på att det är en storkear som binder.

Väghållningsbestyrken släg Länsmanen i gamla tiden. Genom kungörelse uppläst från Predikstolen någon sonrig lite i förväg

tillkännagavs vilka dagar Länsman kom för att avsäga vägarne.

Sednast dena dag skulle gres vara utkört och brett på vägen. Och varje bond skulle sjölv posta vid sitt så kallade brostycke närom Länsman kom. Denne höll inne sin häst, tillade ett tag på vägen skrev namnet på brostyckets buse. Sunt godkänt eller ſke godkänt fick oftast ett par super ar-bonden, och så bar det iväg till nästa.

På eftermiddagarne låg han sällan några fel på brostycken sörja ej grupperna voro så ofta att haus karra vätte med honom!

Om vinterarna när vägarne skulle snöplegas fanns så kallade "Plogfogdar" som tillsattes av Länsman. Och vars göra bestod i att se till att ploglagets snöplag var i behörigt stånd och det var plogfogden som burde börderna inom ploglaget när de föddes i sedan många att trafiken ej kunde försiggå utan plogning. Det var ganska många byars bönder som demmavälogos till ett gemensamt ploglag. Om jag minns rätt var det tre ploglag från Smålandsgränsen till Karlskrona. Och varje ploglag skulle vara för sitt vägtycke (Jag minns 14 par oxar för plogen 1865)

Om kvarnar och sågar i äldre tid.

Emodaw i gamla tider, inga sjöar eller kärvar utvirkats. Eller några
bäckar reglerats, fanns alltid tillfälle att kunna tämma upp vatten
för erhållande av driftkraft till vattenverk. Även i bäckar så kmo,
att det i våra dagar tycks ha varit en omöjlighet! Den obetydliga
spannmålsodling som förekom fordrade ej heller någon nämnvärd
användning av kvarnarna. Före Gustiflet hade man sällan mer än
en kvarn till varje by. Och denna var gemensam. Strax vid kvarnen
hade man en damm med lücka vari man kvarhöll vatten för kvarnens
drift. Men fanns längre upp åt bäcken ett stort kärva som backen
gick igenom, uppfördes här en större, så kallad "Hällsdam". Som skulle
utgöra den egentliga vattenreservoaren. Från denna fick icke vattnet
slippas ut efter godtycke. När den nya grönan skördades i början av
Augusti var det alltid tont i myöldingarna hos alla utan undantag.
Och som vi vid denna årtid hörde, och har, var torraste period, fick
man hushålla med vattnet i högsta grad. Att manneu brukade förmå
bönderna till att tröskta lite var och ha tillred till den dagen han

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

sib 39

gav order om att malning fick ske. Och var det mycket tomt fick ej
nägon mala mer än en skäppa så att han nödigt fick till ett bok
bro. Sen fick nästa man mala sin skäppa och så vidare. Fanns mer
vatten kvar i dammen fick på nytt var och en mala sin skäppa. Så
gick det till överallt vid småbäckarna. Men även vid större bäckar
fick ingen hålla på och mala så länge att han ansågs hindra sin
granne från att också få myöl till ett bokbro, och en grysta gröt!
För att icke två, och tiovar om varanora samtidigt skulle komma till
kvarts brukade man sätta ifrån till åldr man vilken dag man önskade
mala. Åld-man hade också nyckeln till kvartens hängande på en spik
så att den fick den mäldbehövande hänta den. De flesta läser var trälärar.
Man kunde hänta i stora byar, att någon byggt egen skorlittera, och
bäcken bildat flera fall. Var denna kvart belägen ovanför Hallsdam-
men fick egaren använda vattuet efter godtycke. Men låg den nedanför
Hallsdammen fick han ej släppa ut vatten ur denna utan de övriga
böndernas tillståelse. — — — Var varje bond ej haft mer spannmål
för året än 10-12 tunnor någ och 7-8 tunnor havre, som skulle

malas till brofförä. Kan man ju tycka att detta kunde endast skötas på
 så kort tid att något kraigel om vattenet y behöft ifrågakomma! Och
 en skvaltkvarn tog ej heller mycket vattenkraft i anspråk. Men det var
 obekantskapen med maskinella anordningar, lat vara av de allra enklaste
 slag, som gjorde att arbete tiden blef minimal. Kvartstunden hakades
 väl ihland, men försågs aldrig med refflor. En skvaltkvarn och en mindre
 Arboga-kvarn som i storhetshänseende kommer bra nära varandra
 visar en himmelsvit skillnad i förmångsformiga. Med en Arboga
 kvarn som jag proverkade sen jag monterat in den, kunde jag malta
 $\frac{1}{2}$ tunna råg på en timma. Skvaltkvarnen malde ej mer än $\frac{1}{2}$ tunna
 för hela dagen! Hornet, som bönderna oftae, och av vilket de skulle
 ha mjöl till all matlagning. Till kakor och kringlor m. mera. D. v. såga
 till allt vartill vi nu använder vatemjöl. Samt till helgrym och kross-
 grym. Skickades i de flesta fall till någon större kvarn. Om dessa
 dessa kunde mala finare mjöl än vad en skvaltkvarn var i stand till.
 Dessutom fanns icke grymekrämmonterat vid någon av alla
 de skvaltkvarnar jag sett, och det har varit tydligt.

Efter enkiftets genomförande kom kvarnägelnheterna i ett helt annat skede. Ånnu på många är tog man icke nämnvärt ete med att olla karren. Men egendriften till dem åmbrades. Om t. ex. det stora karren, der förr, den gemensamma hällsdammens, nu kom att i sin helhet tillhöra en person, kunde denne nu disponera över densamma efter godtycke, följaktligen fät han icke de öföga grannarna husens med vattuet som förr. Om än det icke gjort någon skeda så länge karret ej ollades. Nu fick var och en se till att så väl möjligt få kvarn på egel område. Och vanhelsit något fall fanns uppstod en kvarn. Landstötarne bestämde då att varje besutem bonde skulle ha lott i de gamla uråldriga kvarnfallen. I kvarnfallet vid Möllegården, 2 kilometer norr om Långsta kom sålunda 14 bönder att ha lott. Men fastän det i gamla tider gick för sig att i någon man sätta ihop så många olika bynar om en kvarn. Då man hade så gott som allting annat gemensamt (var detta icke tankbart nuvarande). Följden blev att en mång kvarn var byggdes som på många ställen slätt kvar till för få år sen.

Med sågverkew förhöll det sig ej precis likadant som med kvarnarna. Ett såg kunde ej byggas i så sena bärkar som en kvarn. Och var betydligt kostbarare att uppföra. Man visste ungefär vad en såg vid normal nederbörd kunde afverka. Och eftersom skogen var gemensam hogg man det ungefärliga antalet stockar som alla byns bönder under vintern fingo framkörda medan snön låg på marken. När värfloden kom lejdes en skrämare, som erhöll ett visst pris på varje tolfte bräder eller plank som han sågade. Och denne sägare fick afverka hela det framkörda partiet stockar. Efter enskiftet var det endast få sågverk som blev bolagisägare. De flesta köptes av enskilda personer, som sen tog beställ av alla andra, som där låt såga stockar. På 1880-1890 talen ändrades de flesta till cirkelsågar. Av de gamla nicksågarna bibehöll sig Ynnamåla och Långedöva sågar längst. Det första ändrades till cirkelsåg omkring 1900. Det senare begagnades till sågning ända till 1910. Sen förföll det, fragment av hjulet, ramen och delvis stuprinen finns kvar ännu dommar en 1935.

I stället för vattenåg har vi nu allmänt, flytthara ångcirkelsåg.

Fisket och Fiskerätten i äldre tid.

Alt fiskevatten var gemensamt. Men på grund av att fisk fångades på flera olika sätt. Och vid olika tider. Fanns det rätt många bestämmelser ifråga om fisket som blivit en följd av erfarenheterna och som med stränghet följdes. Alt med fiskesow eller på annat sätt stora & olika fiskslagen under lektiden betraktades lika illa som fiskuavbrott. Intet her av allmogen varit så häckommert ämne för smädevisor, som otäckrigt fiske. Farkoster, av vad slag de varo, skulle antingen ligga våvda i båtshjulen för vintern. Eller dregas på land och våvas om där. Likgiltigt om de varo bolagsbåtar eller i enskilda ego. Dau som lat sin kobbekta ligga inför den i sjön för vintern blev utsatt för så mycket spe, att han aktade sig att göra detta omigen. Tidigt på våren skulle de nu lätas och tjuras.

Nya bötkorridjor sätta till sörborden. Och var någon av borden ruttuade så sattes dit en ny. Bastreppt till sankteneu = (stukaret) skulle prövas om det höll längre. Annars smodde man ett nytt. Spetsar och hulldingar på ljustrona filades skarpa, och hela ljustran filades blank samt smordes med træn, för att motverka rust. Gamla myjardar boddes Fisknäten

översågs Matsoma i sjöarna granskades. Men behövde något repareras på dessa, gjorde man detta först längre fram, strax förr Braxen lette. Men alla ålkistor i bäckarna borde lagas så tidigt som möjligt. Geke för ölen egentligen. Ty denne började inte gå förrän "knoppen var så stor som mussorön". Men det kunde komma annan fisk i dess.

Om vintern, medan sjöarna varo isbelagda hårde, hade på dessa körs fram högar av grus och euris, av vilket man på lämpliga ställen byggit "vasar" där fiskynget kunde vara fredat. Alla sådant arbete utförtes samfält utan ersättning. Ofta kunde torpare och backstusittare hjälpa till standtals. De vagnades ej heller att fiska och finna begagna bondens farkoster. Doch icke den tid bonden själv ville fiska. Men fiskedow fick han hålla sig med själv. Bonden länade i regel ej ut nåt eller myärder, af fruktan för att få redskapen "bränd" (korthinkt) i högsta grad! Där redskapen hängde till tork vis en sjöstrand, långt bort i skogen, kunde vilken som helst förtrollat dom, utan att någon sett ett jöta. Men så långt tankte man tydligen icke.) De arbeten nu omtalats utfördes i regel av varje bonde utan att direkt derom behöva bli fastställt. Men var det någon

sid 39

som visade försumlighet och dröjde för länge fick han tillgåelse av ålderman
 att raska på med synsorna) Det var biter för försummelse av arbetet
 med fiskets värnaktthållande. Jag tror det var tre daler = 50 öre per gång & person.
 Dessa biter tillföll byns gemensamma kassa).

Sedan sjuon blev "lannalös" = (öppet vatten längs stranden). Borgare gick nu
 "in till land". Då en solig himm dag skulle man "sollystra". Men ej
 fick var och en gå efter godtycke. Läg någon ijo nära byn, som hade läng =
 grunda stränder, tog dess i anspråk av bönderna. Torpare och de fattige
 som ville fiska fingo hälla sig till andra sjöar. I skogsbygdern med dess
 färgtals son-sjöar var det i alla fall ingen brist på fiskvattnen så att om
 man icke "var rätt om fråten" var det gott utrymme för alla.

I alla bäckar, som bildade avlopp för sjöar fanns alkistor vid smärforsarna
 Och vid de hästar som lägo i byns market fiskades ibland på va' rött
 att varje bonde hade sin fiskedag. Doch så, att även här hemmanstället
 var bestämmande. T. ex: Om stingsbonden hade en natt. Hade bonden
 på fjöringen två. Och halvhemmans fyra nätter. Men som detta
 gav anledning till mycket förtret, därför att även endast i få

fall går de nötter då det är mänskligaste och kallt. Men deremot är i
liflig värde mörka ovadsmötter. Varför det kunde hänta att den kom
enbart hade en fiskennatt i länder, kunde få mer än alla de övriga
ordnades det ofta så att vissa bönder köpte de övrigas lötter med en
viss summa för varje värfiske. Dessa böra ville ha kistan varje morgon
och delat bröderligt vad som kom. Avgiften kom i byns kassa. Och
delades mellan de övriga bönderna nästa bygdstamma).

Först kistor längre bort lägdes dessa ut på samma sätt. Här kunde
ofta en torpare eller husman hyra värfisket. Någon gång häntade
att någon fick hyra rätt att lägga almyrdic nedanför kistorna.
Man tycker ju att detta skulle varit löslokt. Men vad der nu lagt bakom
lyckades det ofta sätta att få även att gå förbi kistan bestod deri
att man lade en myskelad lång flygrönnstålning på bottmen av bräken
snett över bottmen nedanför kistan. Åren följde där den vita kappan och
gick på land vid kappens nedre mot stranden vittande åtta samt
gick åter i vatten nedanför kistan. Men der fick då ej vara bra ut
strant, ej heller sandbotten. Om det nu var den ljusa skalad

käppen eller den fina smaken av rönnträdet som gjorde att ålen ej
ville nära sig denna är omöjligt att säga. Det säger sig ej heller att
käppen både fisk liggas ut och tas bort från så att ingen säg skälv=stycket, ty då blev fisken både grål och slagsmål.

Kotsoma, (Kadiss, på folkspråket) sättdes ena till gånger framför
sommarens, då Braxen lekte. Då körde man med vagn till sjöstranden
och hentade hem fångsten som ofta blev två lass, från en kadis.

Fisket med nät, myrörar, flötbosser och annan fiskeredskap var fritt
för var och en. Men det sätts med orska om man satte nät just precis
på bondernas bästa fiskeplats. Och God märde den som fiskade i en
fiskelek, han fisch husaga på bondmaner. Förkun icke heller av byns
egens befolkning. Men det kunde hänta att en fiskegubbe från annan
by gjorde sig skydig här till. Uppdragars det blev det redig rummel!

Jagten var något som äld-män icke brödte sig om att utfärda
några bestämmelser om. Fram i mitt minne visste vi att det kan
finnas någon slags jaktstadga. Men vad den innehöll visste ingen
och ingen bekymrade sig heller om att få reda på innehållet

Skjutnings-förhållanden.

Den så kallade: Kongl. Maj:ts närliga Skjutförordning. Fanns en avskrift
av på varje gästgivaregård. På Hökadalh var denne skriven, ej tryckt.
I skjutstugan var bestämt vilka hemman som tilläts varje gästgivare-
gård, för utgörande av behövliga skjutser. Till Hökadalh hörde 11 hemman
med 1/3 per häst = (26 hästar, ty de flesta bönder hade bara 1 häst. Och de
bönder som ingen häst hade, fingo leja sådan der defunxos.) Ifrån
Hökadalh skjutades till Gäddviken i Småland och till Åsarum. Men
var det så att den resande ville komma direkt till Karlshamn så måste
Hökadalhs-skjutsen kora förbi Åsarum ånva till stan. Men fick å
andra sidan icke henta en resande i Karlshamn och kora förbi Åsarum
med denna! Och resande fra Hökadalh som ville till Håstaryd eller
Trensum måste gå om Åsarum och ha ny skjut der Fastan man
kunde kommet närmre väg och på kortare tid till båda städerna.
Vilken som helst! Greve eller tiggegubbe (som talet lyder). Bara
han hade pengar att betala med, hade rättighet att förra skjuts
och till vilken tid på dygnet som helst! Och skjutsavgiften

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

s. 3 42

var förråvansvårdt liten i Rigsdaler för hatt och mil. Skjutsleyan var således 1,25 till Göteborgs och i Riget till Åsarum Och till Karlshamn 9 Daler (= 1,50). Mången kunde av renst ökynne förra skjuts mitt i natten! Salunda blev Måns Olson ^{Ettnebo} en gang ordrad på skjutning kl. 11 om natten en rustig Octobernatt. Från kommen till Kokadahl gick M. Olson in i "drickestuari" och frågade vem det var som skulle ha skjuts. Då lag den på en bänk en vagabond som gick omkring med lite kram i en åka, kallades och därför på spes Jonas knalle. Att du Måns som ska skjutsa mej, sa Jonas. Ja då gör vi oss inte så bra tillom, då är så rustigt o uhurligt ute. (Uhurligt = Ett i Blottingspråket ofta förekommande uttryck. Varmed man vill uttrycka något riktigt obhägligt.) Nödördi se Måns. Du har ordrat mig till kl 11. Och följa du inte må inom halvtimmen så tar jag ut vintepengar, och kör hem igen. Du må flågas så väl som jag!

Hovarje by, som med skjutskyldighet tillhörde gästgivaregård (Många byar hade ej skjutskyldighet) hade en så kallas: Skjutsbricka, på vilken de bönders namn soro skrivna som soro skjutskyldiga. Och i ordning uppif från och ner, eftersom deras tur var. Räknat från den äldsta garden

i byn, och sedan sohatt ruskat byn. Brickan bestod av en hyffas bråda vanligen av björk eller bok, sådan 15-20 cm bred och 25-30 cm lång samt knapt $\frac{1}{2}$ tum tjock. Inuti ena ändan var ett hål varit trötts en stark ålskinnsrem vari den hängdes på väggen hos gästgivaren. Och skjutsburen brukade sticka längfingret i remmens öglor och på så sätt bärre brickan när han spring för att ordna skjuts. Hur många hästar som skulle ut, samt tiden hur degs de borde vara framme vid gästgivargården, fick budit munkhigt säga ifrån. Det var icke mycket med skjutkonsten då det budit var brickan med sig, var bara ett ticken till att han: "Var stadd i rätta och lagliga åren! Var du resaner icke färdig att ge sig i vrig ruskat $\frac{1}{2}$ timma efter det skjutten beställts, mesti han betala vänte pengar till lika belopp som skjutslegan. Och enligt stagan borde man kora en mil per timma. Och i Ripsdalen pr mil var detta ligg att räkna ut. Postiljon hade rättighet att sjölo hålla sig med fisika. Och likaså att om han så önskade ta tommarna och köra sjölo! Samma rättighet prockade många herrarna på att ha, och tillggnade sig densamma och så, om skjutsbonden ej förtor sin sak så att han visste vad

skjutstädjan innehöll Det var detta obhäg med om den resande körde själv. Att skjutboden fick springa vid sidan av karren samt fick hästen obarmhertigt piskas. Och som han omöjlig kunde springa så fort som skjutsen. Fick hästen vid framkomsten stå fördig och svett utan vatten, fotar och omvärras tills han hamnade i Skjutstädjan tillat enkeltid, återigen senare efter 1840 talet icke anna än postiljoner att köra själv, och låta skjutpojken springa. Till Hokadahls skjutshall hörde Björnamåla bönder. En av dessa "Kulla-Erik", en hänsynslös krabat, var skjutsordrad och hade red sitt drängpojken med hästen till Hokadahl. Den resande var en Dansk skutskeppare som ammade sig åt Småland. Denne tog yderligen merne trots drängens protester körde iväg och lämnade pojken komma efter fast han kunde. Om en stund kom Erik i annat ärende ner till Hokadahl och fick väta förloppet. Ljorde så en häst av gästgivaren och red ifatt skepparen som han iakttag ristam ånda fram till Gadrikssås då han red fram i forväg, så att då skepparen steg ur karren var Erik färdig. Och presenterade sig så här "Då min häst du hatt o fröskat kneppe ~~et~~ på utåt vägen. Men nu mesjäl ska du

frå hästen bortaka Skepparn lär aldrig fått så bra avbarning. Någon
frågade Erik varför han inte stannat skepparn under vägen, när han
såg hur illa han handterade hästen. "Då kunne ja inte, sa Erik, föda
hade vatt rövari på lansvagnen. Men nu han va kommen så långt
som ja skulle skjutsa honom. Så hade han inte mer magt än ja.

* Troska kneple = Troska linfrö.) Ovanstående är bara ett ex: på hundrat
tidsandar var! Savana har jag hört många omtalas.

När Botsmannen skulle till Karlskrona, eller som näromgång hande
att truppförflyttningar egde rum var det lansman som ordnade om
skjutarna. Savana färder kallas: Massa-skjuts, och här till förs det
böver säll från de byar som hade skjutskyldighet, som även dem som
ej varo lagd under skjutställ. Gamle Mathis Olson från Ebbarp var
med på Massa-skjuts 1856 då en kontingent trupper kom från Skåne
på väg mot Karlskrona. Då var 16 skjutare med två hästar till varje
och vagnarna varo vanliga arbetsvagnar med långa spolahäckar på
vilka lågts bändor på tvären, om hästestängerna för manuskaret att
sitta på. Hvarje skjutslag gick endast mellan två gästgivargårdar.

Melker
Stråle
Åsbrunn
1936

4714

sys. May Holmberg
Dvärgslott

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

sid 47

Och vad fick ni i ersättning för så kallade: Massa-skjutser? Ovett för att vi inte körde fört nog. Pengar utbetales nog av kronan för skjutser. Men dem tog alltid Länsman Vi fick inte se röken av pengar! "

När "Bewäringen" skulle till Väns för att urhängas i ett par veckor. Fick dessa gå till fots, men 10 a 12 pojkar slogo sig ihop och leide en karl med häst att köra sina matsäckskur. Detta fick de själva betala. Ett litet skrin kostade 3 daler = 50 öre, och ett stort 1 Rigsdaler per styck. När alla blev samlade var det en ausemlig mängd körare, vanligen unga personer, som trakade, töppte och valte motande körare i sikret, med samma fermitet som bewäringa själva!

Braendebakta fanns aldrig i någon by. Och den enda braendebakta som fanns var en dålig spruta av koppar som aldrig togs fram och användes utom vid eldhänder och skogsbrand. Och därför ofta vägrade att göra tjänst.

Om de olika åkerhöjdernes utstakning, och gärdesgårdens avrommning har jag beskrivet i uppsatsen "Jordbruk". Inslaget den 15/ 1936. Hvarför endast är att tillägga att en gärdegård av sten ansägs fullmäktig med 2 alus höjd. Var det ont om sten så att den lades endast i enkel rad stenar = "Enkeltgård" blev den dock mer än meterhög, ty då hade den rumlat kult av sig själv.

Trägåren blev något högre. Flätgåren ("Engår") togs oftast 10 gräster låga
I meter = 1,45. Varje vår förrän kreaturen släpptes på bete gick ått-man
samt "Tja goda männen" och avsynade alla gårdsgröndarne om alla byns
ungeor. Uttegorne varo ej i sinlagnade.

När ny abo kom att bli bosatt i byn.

Först är omtalat de särigheter som kunde uppstå, när någon från
annan by eller socken skulle genom giftermål eller jordavtakning bli bosatt
i annan by. Var han antaglig så hördet det honom - (Den främmande) till
att någon dag efter sin ankomst ställa till med: "Välkomstgille", i vilket
ingen av byns bönder fick utesluttas. Ofta hade den främmande anmodat
bönderna att vara sig behärsklig vid flyttingen. Och då kunde han lämna
båda flyttingille och välkomstgille. Var nu den främmande, en person så pass
betyrande att befolkningen ansågo sig hedrade av hans tillkomst så kunde byns
bönder lägga ihop till ett brakeläs som då hölls hos den förmämste bonden
i byn. Och var den nykomne inbjuds som hedersgäst. Men detta var något
extra ovantligt. Vanligen var det främmanden som fick bjuda välkomst.

Ow t. ex. den nykomne någons gång varit i twist, eller haft rådlegång

med någon av byns bönder. Gick det därför inte om att utesluta denne från gillet. Det blev åld-mans och gode mäns sak, att om möjligt överlämninga försörjning eller åtminstone behålla fred så länge gillet varade. Tillsvidt dock ej alltid lyckades. Ofta klyf hela byn twå stridande parter, istället för två personer.

Men den så kallade byallmänningen menades ett, stundom rätt stort stycke mark, som till samfält behöv utlägts vid någon av byns utkanter. Fanns en obändig stenbacke, togs denne. I alla fall blev det den nämnda jordbiten vid byn. Här fingo borgsturittare sätta sig ner. Här var rackarens plats när han kastrerade tjurar. Fläck hundar eller gilodöda ejur m.m.m. Kom ett lass tattare, fick de sätta sig ner här högst tre dagar i sänder. Lyckades man fånga en tjur eller mordare hölle första förköret med denne här på allmänningen av åld-man. Och var den förförbokade sjels, eller någon av hans närmaste slägt närvarende kunde denne med stor ar gammal bruk, ge brottstingen ett par goda upph, på denna allmänna plats.

I en byar där Majstäng brukade resas, satte man upp druna här på platsen, såvida lokalen var sådan att den fanns någon slätt lämplig för att rausa på. På allmänningen rökades kreaturen med boavel

träjära Devilstrick och horsblommor. Ifall någon okänt gjickdom utbrutit i någon kreatursbesättning i byn. Hade skogseld gjort skada på två byars skog. Möttes omkvaden från båda byarna) på allmäningen medan man förhörde om hur elden uppstått, hvem som hade skulden, och om ersättning skulle utbetalas o. s. s. vidare. Allmäningen var ett neutralt område. Dock med något av rätteus vikt över sig.

Välborgsmesod - (Välva valbörsmässa) Och Paskeldar. När såvart förfkom, fanns alltid på någon hög backe, med vid utsikt. Och såren var lokalen sällan vid byn. Dessutom hade det varit alltför riskabelt med ett flammande risbål in på byhusen.

De nöjestillsättningar i byarna där even som helst, björnen eller objekten kunde infinna sig varo: Slattergille, skördegille och Brytegillet framför. Då dansades antingen på gårdsplanen i och fria eller på logan. (Kor) Brytegillen som ej förfkommo förrän i October-böjan av November fick man hålla sig från logan. Detta var för mörkt vid den årtiden. Man såg inte riktigt bra att trampa varandra på tärna ned bräckorna). Man hade en liten "Hornlyfta" som hängde vid ingången. Ofta st bevakad av

bonden sjöv, som på samma gång han såg efter att ingen fara var med
 dock kunde hålla ett ordningsöga på ungdomen. Någon nöjstuga
 avsedd för sådant, fanns ingenstans. När ungdomen om lördags eller sön-
 dagshöviller ville "ha lite roligt" samlades man på trehöromerna vid något
 vägskäl och dansade i Månskiret. Om vintern töckte man sig till någon
 av de fattiges stugor i byns utkant. Vid 10 tiden om kvällen gick man
 hem. Men först skulle hattan gå runt för att: "dåm som släppt te husen"
 skulle få något. Hystern från en 10 styver från en, och 5 skilling = 10 öre från en
 och annan, kunde bli 18 a 20 skilling = 37 a 40 öre. Som med stor tacksam-
 het mottogs. Sunda protestrader mot, när ett vinterörgverke betaltes
 med 16 skilling blev det ju full draglön. "Då va roint fömöct fo nära timme"
 På 1870 talet började ett och annat "Baljaspel" lita höra sig på
 landsbygden och spred sig förvärande snabbt. Först hade vi endast
 Fiolspel, och en och annan som blåste Klarinett. På det vanliga så kallade
 "Kuerolia" var det alltid någon som sjöng dansotkten. Alla männekor
 lärde sig då sjunga ifråv att de kunde börja tala. Då fanns det tungor
 i ungdomen, som ej behöfde plästras om på Sanatorierna!